

ΑΡΧΗ 1ΗΣ ΣΕΛΙΔΑΣ - Γ΄ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΑ 27 ΜΑΪΟΥ 2013 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:

**ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΤΡΕΙΣ (3)**

Διδαγμένο κείμενο

Άριστοτέλους Πολιτικά (Α1,1/Γ1,2/Γ1,3-4/6/12)

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὁρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὕσαν καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν (τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες), δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική.

Ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκειμένων, καθάπερ ἄλλο τι τῶν ὄλων μὲν συνεστώτων δ' ἐκ πολλῶν μορίων, δῆλον ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος· ἡ γὰρ πόλις πολιτῶν τι πλῆθός ἐστιν. Ὡστε τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην καὶ τίς ὁ πολίτης ἐστὶ σκεπτέον. Καὶ γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται πολλάκις· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦσι πάντες εἶναι πολίτην· ἔστι γὰρ τις ὃς ἐν δημοκρατία πολίτης ὢν ἐν ὀλιγαρχία πολλάκις οὐκ ἔστι πολίτης.

Ὁ πολίτης οὐ τῷ οἰκεῖν που πολίτης ἐστὶν (καὶ γὰρ μέτοικοι καὶ δοῦλοι κοινωνοῦσι τῆς οἰκῆσεως), οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι (τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσιν)· ... πολίτης δ' ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς. ... Τίς μὲν οὖν ἐστὶν ὁ πολίτης, ἐκ τούτων φανερόν· ὧ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς καὶ κριτικῆς, πολίτην ἤδη λέγομεν εἶναι ταύτης τῆς πόλεως, πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιούτων πλῆθος ἰκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἀπλῶς εἶπειν.

A1. Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος:

«Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν οὐκ ἔστι πολίτης.».

Μονάδες 10

B1. Ποια είναι η δομή του συλλογισμού, με τον οποίο ο Αριστοτέλης ορίζει την πόλη ως την τελειότερη μορφή κοινωνίας;

Μονάδες 10

B2. Γιατί ο Αριστοτέλης επιδιώκει να προσδιορίσει την έννοια του πολίτη και πώς ορίζει τη σχέση του πολίτη με την πόλη;

Μονάδες 10

ΑΡΧΗ 2ΗΣ ΣΕΛΙΔΑΣ - Γ΄ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ

- B3.** Με βάση το κείμενο που σας δίνεται και το παρακάτω μεταφρασμένο απόσπασμα, να εξηγήσετε γιατί, κατά τον Αριστοτέλη, η πόλη είναι «κοινωνική οντότητα τέλεια» και γιατί υπάρχει «εκ φύσεως».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο άνθρωπος είναι ζῷον πολιτικόν

Η κοινωνική οντότητα που προήλθε από τη συνένωση περισσότερων χωριών είναι η πόλη, μια κοινωνική οντότητα τέλεια, που μπορούμε να πούμε ότι πέτυχε τελικά την ύψιστη αυτάρκεια· συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, στην πραγματικότητα όμως υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή. Η πόλη, επομένως, είναι κάτι που ήρθε στην ύπαρξη εκ φύσεως, όπως ακριβώς και οι πρώτες κοινωνικές οντότητες, αφού αυτή είναι το τέλος εκείνων κι αφού αυτό που λέμε *φύση* ενός πράγματος δεν είναι παρά η μορφή που αυτό έχει κατά τη στιγμή της *τελείωσης*, της ολοκλήρωσής του: αυτό δεν λέμε, πράγματι, πως είναι τελικά η *φύση* του κάθε πράγματος, π.χ. του ανθρώπου, του αλόγου ή του σπιτιού, η μορφή δηλαδή που το κάθε πράγμα έχει όταν ολοκληρωθεί η εξελικτική του πορεία;

Αριστοτέλους *Πολιτικά* (Α2, 5)

Μονάδες 10

- B4.** Ποια είναι η σημασία της λέξης «πόλη» στα Πολιτικά του Αριστοτέλη και ποιοι είναι οι στόχοι της;

Μονάδες 10

- B5.** Να βρείτε στο παραπάνω πρωτότυπο διδαγμένο κείμενο μία ετυμολογικά συγγενή λέξη, απλή ή σύνθετη, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις της νέας ελληνικής:

ενόραση, σύσταση, κατάσχεση, σύγκλητος, κειμήλιο, σκόπιμος, άρχοντας, άφαντος, ρητό, άφιξη.

Μονάδες 10

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Θουκυδίδου *Ιστοριῶν* Ζ 28

Μηνύεται οὖν ἀπὸ μετοίκων τέ τινων καὶ ἀκολούθων περὶ μὲν τῶν Ἑρμῶν οὐδέν, ἄλλων δὲ ἀγαλμάτων περικοπαί τινες πρότερον ὑπὸ νεωτέρων μετὰ παιδείας καὶ οἴνου γεγεννημένοι, καὶ τὰ μυστήρια ἅμα ὡς ποιεῖται ἐν οἰκίαις ἐφ' ὕβρει· ὧν καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ἐπητιῶντο. καὶ αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι ἐμποδῶν ὄντι σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δήμου βεβαίως προεστάναι, καὶ νομίσαντες, εἰ αὐτὸν ἐξελάσειαν, πρῶτοι ἂν εἶναι, ἔμεγάλυνον καὶ ἐβῶν ὡς ἐπὶ δήμου καταλύσει τὰ τε μυστικά καὶ ἡ τῶν Ἑρμῶν περικοπή γένοιτο καὶ οὐδὲν εἶη αὐτῶν ὅτι οὐ μετ' ἐκείνου ἐπράχθη, ἐπιλέγοντες τεκμήρια τὴν ἄλλην αὐτοῦ ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα οὐ δημοτικὴν παρανομίαν.

μεγαλύνω: μεγαλοποιῶ

δημοτική: δημοκρατική

ΑΡΧΗ 3ΗΣ ΣΕΛΙΔΑΣ – Γ΄ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ

Γ1. Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του παραπάνω κειμένου.

Μονάδες 20

Γ2. Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις:

τινων	:	την αιτιατική ενικού στο θηλυκό γένος
ὑβρει	:	την αιτιατική ενικού
ὄντι	:	τη δοτική πληθυντικού στον ίδιο τύπο
μάλιστα	:	τον θετικό βαθμό του ίδιου τύπου
ἐπητιῶντο	:	το β΄ ενικό πρόσωπο της προστακτικής του ενεστώτα στην ίδια φωνή
ὑπολαμβάνοντες	:	τη δοτική πληθυντικού της μετοχής του αορίστου της παθητικής φωνής στο ίδιο γένος
ἐξελάσειαν	:	το γ΄ πληθυντικό πρόσωπο της ευκτικής του μέλλοντα στην ίδια φωνή
ἐβόων	:	το απαρέμφατο του ενεστώτα στην ίδια φωνή
εἶη	:	το γ΄ ενικό πρόσωπο της οριστικής του μέλλοντα
ἐπράχθη	:	το γ΄ ενικό πρόσωπο της προστακτικής του παρακειμένου στην ίδια φωνή.

Μονάδες 10

Γ3α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων και φράσεων:

περὶ τῶν Ἑρμῶν, ὑπὸ νεωτέρων, τὰ μυστήρια, τὸν Ἀλκιβιάδην, δήμου (το δεύτερο στο κείμενο), **αὐτοῦ** (μονάδες 6).

Γ3β. Να γράψετε τον υποθετικό λόγο του κειμένου (μονάδες 2) και να τον χαρακτηρίσετε ως προς το είδος του (μονάδες 2).

Μονάδες 10

ΟΔΗΓΙΕΣ (για τους εξεταζομένους)

1. Στο εξώφυλλο να γράψετε το εξεταζόμενο μάθημα. Στο εσώφυλλο πάνω-πάνω να συμπληρώσετε τα ατομικά στοιχεία μαθητή. Στην αρχή των απαντήσεών σας να γράψετε πάνω-πάνω την ημερομηνία και το εξεταζόμενο μάθημα. Να μην αντιγράψετε τα θέματα στο τετράδιο και να μη γράψετε πουθενά στις απαντήσεις σας το όνομά σας.
2. Να γράψετε το ονοματεπώνυμό σας στο πάνω μέρος των φωτοαντιγράφων αμέσως μόλις σας παραδοθούν. Τυχόν σημειώσεις σας πάνω στα θέματα δεν θα βαθμολογηθούν σε καμία περίπτωση. Κατά την αποχώρησή σας να παραδώσετε μαζί με το τετράδιο και τα φωτοαντίγραφα.
3. Να απαντήσετε στο τετράδιό σας σε όλα τα θέματα **μόνο** με μπλε ή **μόνο** με μαύρο στυλό με μελάνι που δεν σβήνει.
4. Κάθε απάντηση τεκμηριωμένη είναι αποδεκτή.
5. Διάρκεια εξέτασης: τρεις (3) ώρες μετά τη διανομή των φωτοαντιγράφων.
6. Χρόνος δυνατής αποχώρησης: 10.00 π.μ.

ΚΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ

ΤΕΛΟΣ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ

ΤΕΛΟΣ 3ΗΣ ΑΠΟ 3 ΣΕΛΙΔΕΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ

Πολυτεχνείου 6, 10433 Αθήνα
τηλ.: 210-5243434, fax: 210-5228231
e-mail: p-e-f@otenet.gr
http://www.p-e-f.gr

**Οι απόψεις της Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων
για τα θέματα των Αρχαίων Ελληνικών Θεωρητικής Κατεύθυνσης
στις Πανελλήνιες Εξετάσεις
Γ΄ Τάξης Ημερησίου
Λυκείου
27 Μαΐου 2013**

Στα θέματα των Αρχαίων Ελληνικών, το μεν διδαγμένο συνδυάζει την 11^η ενότητα, τη 15^η (απόσπασμα) και τη 16^η ενότητα από τα *Πολιτικά* του Αριστοτέλη, το δε αδιάδακτο προέρχεται από τις *Ιστορίες* του Θουκυδίδη, βιβλίο έκτο, κεφάλαιο 28 (από το επεισόδιο των Ερμοκοπιδών). Τα θέματα είναι σαφή στη διατύπωσή τους και ανταποκρίνονται στα ζητούμενα της σχολικής διδασκαλίας.

Διδαγμένο κείμενο

Το κείμενο αναφέρεται στις έννοιες της πόλης και του πολίτη.

Ερωτήσεις

B1. Ζητείται η δομή ενός συλλογισμού, ο οποίος σχολιάζεται στο σχολικό βιβλίο ως μετάβαση από μία γενική πρόταση στην εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων.

B2. Αξιοποιούνται, με τη συγκεκριμένη ερώτηση, η δεύτερη και η τρίτη παράγραφος του κειμένου. Η πόλη, ως σύνθετη έννοια, παραπέμπει στην έννοια του πολίτη, για την οποία υπάρχει ασάφεια, κατά τον Αριστοτέλη, και την οποία τελικά ο φιλόσοφος προσδιορίζει σε συνάρτηση με τη συμμετοχή του στη νομοθετική και δικαστική εξουσία.

B3. Η ερώτηση με κεντρική έννοια την αυτάρκεια απαιτεί συνδυασμό ανάμεσα στο πρωτότυπο κείμενο και το μεταφρασμένο απόσπασμα. Έχει δύο σκέλη και η απάντηση μπορεί να στηριχθεί και σε σχόλια του σχολικού βιβλίου.

B4. Η ερώτηση αποτελεί αναπαραγωγή σχετικής παραγράφου στην Εισαγωγή του σχολικού βιβλίου (σελ. 178-179).

B5. Ενδεικτικές απαντήσεις:

ενόραση: ὀρῶμεν, σύσταση: συνεστηκυῖαν, κατάσχεση: περιέχουσα, σύγκλητος: καλουμένη, κειμήλιο: συγκεκριμένων, σκόπιμος: σκεπτόν, ἄρχοντας: ὑπάρχει, ἀρχή, ἄφαντος: φανερόν, ρητό: λέγομεν, εἰπεῖν, ἀφιξη: ἰκανόν

Αδίδακτο κείμενο

Γ1. (Ενδεικτική μετάφραση)

Δεν καταγγέλλεται λοιπόν από κάποιους μετοίκους και από υπηρέτες τίποτε μεν σχετικά με τις Ερμές, αλλά μόνον ότι από νεαρούς σε κατάσταση μέθης και χάριν αστεϊσμού είχαν γίνει πρωτύτερα κάποιοι ακρωτηριασμοί άλλων αγαλμάτων, και ακόμη ότι τα Ελευσίνια Μυστήρια τελούνται σε σπίτια για χλευασμό (προσβολή) γι' αυτά κατηγορούσαν και τον Αλκιβιάδη. Και αυτά αφού τα υιοθέτησαν (έλαβαν υπόψη) αυτοί που ήταν ιδιαίτερα εχθρικοί με τον Αλκιβιάδη, που τους εμπόδιζε να γίνουν οι ίδιοι με σιγουριά ηγέτες της δημοκρατικής παράταξης και επειδή νόμισαν ότι θα ήταν πρώτοι αν τον έδιωχναν, μεγαλοποιούσαν (το γεγονός) και φώναζαν ότι τάχα και τα μυστήρια και ο ακρωτηριασμός των Ερμών έγιναν με στόχο την κατάλυση της δημοκρατίας και ότι τίποτε από αυτά δεν συνέβη που να μην διαπράχθηκε με τη συμμετοχή του, παραθέτοντας, επιπλέον, ως αποδείξεις τη σύνολη αντιδημοκρατική συμπεριφορά του στις καθημερινές ενασχολήσεις (του).

Παρατήρηση

Θα μπορούσε να δοθεί για διευκόλυνση των εξεταζομένων **ὄ,τι** οὐ μετ' ἐκείνου ἐπράχθη.

Γ2.

τινά, ὕβριν, οὔσι(ν), μάλα, ἐπαιτιῶ, ὑποληφθεῖσι(ν), ἐξελεῶεν, βοᾶν, ἔσται, πεπράχθω.

Γ3α.

περὶ τῶν Ἑρμῶν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αναφοράς στο ρήμα μηνύεται

ὑπὸ τῶν νεωτέρων: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου στη μετοχή γεγενημένοι

τὰ μυστήρια: υποκείμενο προτασσόμενο στο ρήμα ποιεῖται (αττική σύνταξη)

τὸν Ἀλκιβιάδην: αντικείμενο στο ρήμα ἐπητιῶντο

δήμου: γενική αντικειμενική στο καταλύσει

αὐτοῦ: γενική υποκειμενική στο παρανομίαν

Γ3β.

Εξαρτημένος (από το ἐμεγάλυνον νομίσαντες) υποθετικός λόγος της απλής σκέψης: εἰ ἐξελάσειαν, εἶναι ἂν → εἶεν ἂν (εἰ + ευκτική, δυνητική ευκτική). Δεν ζητήθηκε μετατροπή σε ευθύ λόγο.

Από την Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων

**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡ. ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΛ & ΕΠΑΛ (ΟΜΑΔΑ Β')
ΔΕΥΤΕΡΑ 27 ΜΑΪΟΥ 2013**

Διδαγμένο κείμενο

A1. Επειδή βλέπουμε ότι κάθε πόλη είναι ένα είδος κοινότητας και ότι κάθε κοινότητα έχει συγκροτηθεί για κάποιο αγαθό (διότι όλοι κάνουν τα πάντα για χάρη αυτού που θεωρείται ότι είναι αγαθό), είναι φανερό ότι όλες (οι κοινότητες) στοχεύουν μεν σε κάποιο αγαθό, κυρίως όμως (αποβλέπει) στο απώτερο από όλα (τα αγαθά) η ανώτερη από όλες (τις κοινότητες) και αυτή που περιλαμβάνει όλες τις υπόλοιπες. Κι αυτή είναι εκείνη που ονομάζεται πόλη και κοινότητα πολιτειακά οργανωμένη.

Ωστόσο, επειδή η πόλη ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, όπως ακριβώς όλα εκείνα τα πράγματα που το καθένα τους είναι ένα «όλον», αποτελούμενο όμως από πολλά μέρη, είναι φανερό ότι πρώτα πρέπει να ψάξουμε να βρούμε τι είναι ο πολίτης· γιατί η πόλη είναι ένα σύνολο από πολίτες. Επομένως, πρέπει να εξετάσουμε ποιον πρέπει να ονομάζουμε πολίτη και ποια είναι η ουσία της έννοιας πολίτης. Και πραγματικά, για τη λέξη πολίτης διατυπώνονται πολλές φορές διαφορετικές μεταξύ τους γνώμες· δηλαδή, δεν υπάρχει μια γενική συμφωνία για το περιεχόμενο της λέξης πολίτης· γιατί κάποιος, μολοντί είναι πολίτης σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, πολλές φορές δεν είναι πολίτης σε ένα ολιγαρχικό πολίτευμα.

B1. Ο Αριστοτέλης συνήθιζε να αρχίζει την έκθεσή του με μία γενική πρόταση και να προχωρεί ύστερα στην εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων. Κατά βάθος πίστευε ότι είναι «κατά φύσιν» να αναφερόμαστε πρώτα στα κοινά, στα γενικά θέματα και ύστερα να περνούμε στα ειδικά, στα επιμέρους ζητήματα («τά περί έκαστον ἴδια»). Στο απόσπασμα «Ἐπειδή πᾶσαν πόλιν...κοινωνία ἢ πολιτική», ο φιλόσοφος ορίζει την πόλη ως την τελειότερη μορφή κοινωνίας με τη χρήση παραγωγικού συλλογισμού, αφού ξεκινά από μια γενική θέση («πᾶσαν πόλιν») για να καταλήξει στα επιμέρους θέματα.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Αριστοτέλη, κάθε πόλη εμπεριέχει επιμέρους κοινότητες που ως μόριά της είναι κατώτερες από αυτήν. Επομένως, η πόλη είναι μία μορφή ανώτερης κοινωνικής συνύφραξης («ἢ πασῶν κυριωτάτη»), που εμπεριέχει όλες τις άλλες («πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας»). Η δομή του συλλογισμού είναι η εξής:

1^η προκείμενη: Οι επιμέρους κοινότητες εμπεριέχονται στην πολιτική κοινωνία (στην πόλη).

2^η προκείμενη: Ως μόριά της είναι κατώτερες από αυτήν (την πόλη).

Συμπέρασμα: Άρα, η πόλη είναι η τελειότερη μορφή κοινωνίας.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Αριστοτέλης στα Ηθικά Νικομάχεια κάνει λόγο για διάφορες κοινωνίες, που η καθεμιά τους έχει ένα επιμέρους συμφέρον· αυτοί για παράδειγμα που πολεμούν μαζί επιδιώκουν τον πλούτο, τη νίκη ή την κατάκτηση μιας πόλης, οι ναυτικοί έχουν στόχο την απόκτηση χρημάτων, και κάτι ανάλογο συμβαίνει σε όσους ανήκουν σε μία φυλή ή σε ένα δήμο. Αυτές τις κοινωνίες ο Αριστοτέλης τις θεωρεί μόρια της πολιτικής κοινωνίας και τις τοποθετεί σε υποδεέστερη από αυτήν θέση, αφού η πολιτική κοινωνία δε στοχεύει

στο ειδικό κατά περίπτωση συμφέρον της στιγμής, αλλά σε αυτό που αφορά «ἅπαντα τὸν βίον».

Είναι, λοιπόν, φανερό ότι κάθε επιμέρους κοινότητα στοχεύει σε κάποιο αγαθό, άρα και η πόλη ως ανώτερη μορφή κοινότητας στοχεύει στο ανώτερο απ' όλα τα αγαθά.

Για το Σταγειρίτη φιλόσοφο, λοιπόν, η πόλη δεν μπορεί να νοηθεί ανεξάρτητα από το τέλος, τον απώτερο σκοπό της (τελεολογικός χαρακτήρας της αριστοτελικής φιλοσοφίας), που δεν είναι άλλος από την ευδαιμονία. Η αδιάσπαστη ενότητα πόλης και αγαθού επιβεβαιώνει τη στενή σχέση πολιτικής και ηθικής, αποδεικνύοντας έτσι ότι η πολιτική και η ηθική φιλοσοφία του Αριστοτέλη αποτελούν αναπόσπαστα μέρη μιας επιστήμης που απευθύνεται στο άτομο και στην πολιτική κοινότητα.

B2. Ο Αριστοτέλης ορίζει την πόλη ως κάτι το σύνθετο («Ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκεκριμένων»), αφού είναι ένα ὅλο αποτελούμενο από πολλά μέρη («καθάπερ... μορίων»). Η πόλη, όμως, ως ολότητα δεν ισοδυναμεί απλώς με το άθροισμα των μερών της, των πολιτών δηλαδή, αλλά αποτελεί ένα οργανικό ὅλο που υπακούει σε μία εσωτερική, οργανική σχέση των μερών του. Γι' αυτό, λοιπόν, ο Αριστοτέλης επιδιώκει να προσδιορίσει την έννοια του πολίτη, αφού αυτός είναι μέρος του ὅλου («ἢ γὰρ πόλις... σκεπτέον»). Ο αναγκαίος προσδιορισμός του πολίτη σε σχέση με την πόλη (αλλά και το πολίτευμά της) θα κάνει ουσιαστική την ύπαρξή του, αφού θα του αποδώσει ενεργό πολιτικό ρόλο και πολιτικά δικαιώματα.

Οι πολίτες, εξάλλου, με τη συγκεκριμένη ποιότητά τους σε μια πόλη επηρεάζουν αντίστοιχα και την ποιότητα του πολιτεύματος στην πόλη τους.

Στη συνέχεια, ο Αριστοτέλης, θεωρώντας ότι η έννοια του πολίτη δεν είναι αυτονόητη («Καὶ γὰρ ὁ πολίτης... οὐκ ἔστι πολίτης»), αναφέρεται στη διαφωνία ως προς τον ορισμό του. Κάθε πόλη, δηλαδή, θέτει διαφορετικά κριτήρια προκειμένου να αποδώσει πολιτική ταυτότητα στα μέλη της. Κριτήρια για την απόδοση της ιδιότητας του πολίτη μπορεί να ήταν, κατά περίπτωση, η καταγωγή, το εισόδημα ή το είδος της απασχόλησης. Γι' αυτό και είναι δυνατό κάποιος, μολοντί είναι πολίτης σε μία δημοκρατία, πολλές φορές να μη θεωρείται πολίτης σε μία ολιγαρχία. Μόνο στα δημοκρατικά πολιτεύματα ο πολίτης αποκτά την πολιτική ταυτότητα που του αρμόζει, αφού βρίσκεται στο επίκεντρο των πολιτικών υποθέσεων.

Αφού, λοιπόν, ο Αριστοτέλης αναφέρει τους λόγους που καθιστούν αναγκαία την εξέταση της έννοιας «πολίτης», ορίζει στο απόσπασμα «Ὁ πολίτης...ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν» τη σχέση του πολίτη με την πόλη. Προσδιορίζει αρχικά τα κριτήρια, σύμφωνα με τα οποία κάποιος δεν είναι πολίτης. Αυτά είναι ο τόπος κατοικίας και τα δικαϊκά δικαιώματα. Κάποιος, λοιπόν, που ζει σε έναν τόπο δεν είναι πολίτης, γιατί και οι μέτοικοι και οι δούλοι μοιράζονται με τους πολίτες ένα συγκεκριμένο τόπο (αλλά δεν είναι πολίτες). Εξάλλου, το δικαίωμα αυτό το έχουν και οι κάτοικοι της πόλης που είναι πολίτες άλλων πόλεων, ύστερα από ειδική συμφωνία μεταξύ της πόλης που διαμένουν και της πόλης από την οποία προέρχονται και της οποίας είναι πολίτες. Αλλού, στο ίδιο έργο ο Αριστοτέλης αναφέρει το παράδειγμα των Τυρρηνών και των Καρχηδονίων, που τους ένωσαν συμφωνίες εμπορικές και στρατιωτικές, αλλά αυτό δεν ήταν αρκετό για να θεωρηθούν ότι ανήκουν στην ίδια πολιτική κοινωνία. Αξιοσημείωτο, τέλος είναι ότι (σε άλλο σημείο του έργου) ο Αριστοτέλης αρνείται την ιδιότητα του πολίτη σε παιδιά

(ατελείς πολίτες) και σε γέροντες (παρηκμασμένοι πολίτες), σε εμπόρους, τεχνίτες και γεωργούς (το μεγαλύτερο τμήμα κατοίκων μιας πόλης), καθώς επίσης υπάρχει και σύντομη αναφορά του φιλοσόφου σε «φυγάδες» και «ἀτίμους» (προβληματισμός του Αριστοτέλη για το αν θα τους αποδοθεί η ιδιότητα του πολίτη ή όχι).

Από τα παραπάνω είναι ευδιάκριτη η επιστημονική μεθοδολογία του Αριστοτέλη, αφού με αρνήσεις οδηγείται στην απόρριψη των κριτηρίων εκείνων που δε συνιστούν επαρκώς την πολιτική ιδιότητα για να προβάλλει διακριτά στο τέλος τα στοιχεία που θα χαρακτηρίσουν τον πολίτη μιας πόλης. Έτσι, λοιπόν, πολίτης είναι αυτός που συμμετέχει στην Εκκλησία του δήμου και διαχειρίζεται τη νομοθετική και τη δικαστική εξουσία («πολίτης δ' ἀπλῶς... ἄρχης»). Η αναφορά του Αριστοτέλη είναι σε όσους ζουν σε δημοκρατικές πόλεις, αφού ο φιλόσοφος ενδιαφέρεται για το δεοντολογικό ορισμό του πολίτη ως προς το πολιτικό του έργο μέσα στην πόλη, το λειτουργικό του ρόλο μέσα στο πολίτευμα, την έμπρακτη συμμετοχή του στα θεσμικά όργανα της πόλης. Αυτή η διαλεκτική σχέση πολίτη και πόλης, οδηγεί τον Αριστοτέλη να μεταβεί στο τέλος ακαριαία στο ορισμό της πόλης (πόλη είναι ένα πλήθος τέτοιων πολιτών) χωρίς να αλλάξει ούτε περίοδο στο λόγο του (γεγονός δηλωτικό της στενής και αμφίδρομης σχέσης πολίτη και πόλης). Η πόλη, λοιπόν, είναι «τό τῶν τοιούτων πλήθος» (η δεικτική αντωνυμία «τῶν τοιούτων» προσδιορίζει με ακρίβεια την ποιότητα των πολιτών: συμμετέχουν ενεργά στην άσκηση της δικαστικής και της πολιτικής εξουσίας), «ικανόν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς». Είναι, δηλαδή, απαραίτητο το μέγεθος μιας πόλης και ο ικανοποιητικός αριθμός των πολιτών της – όπως αυτοί προσδιορίστηκαν– για να μην παρεμποδίζεται η αποτελεσματική λειτουργία της.

B3. Στο απόσπασμα «Ἐπειδή πᾶσαν πόλιν... κοινωνία ἢ πολιτική», ο Αριστοτέλης ορίζει την πόλη ως την τελειότερη μορφή κοινωνίας. Σύμφωνα με το φιλόσοφο, υπάρχουν επιμέρους κοινότητες που εμπεριέχονται στην πολιτική κοινωνία και στοχεύουν σε κάποιο αγαθό. Ως μόρια της πόλης είναι κατώτερες από αυτήν, επομένως η πόλη είναι η υπέρτατη μορφή κοινωνίας που στοχεύει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά («τοῦ κυριωτάτου πάντων»), που είναι η ευδαιμονία. Εξάλλου, για τον Αριστοτέλη η πόλη δεν νοείται ανεξάρτητα από τον απώτερο σκοπό της (την ευδαιμονία), αφού οι σκοποί του ατόμου και του συνόλου συνυπάρχουν σε μία διαλεκτική σχέση και πραγματώνονται στα ὅρια της πόλης. Αυτή η σύμπτωση ατομικού και κοινωνικού αγαθού προϋποθέτει, βέβαια, τη συνειδητοποίηση του πολιτικού ρόλου του ατόμου μέσα στην πόλη (κάθε ατομική συμπεριφορά οφείλει να ευθυγραμμίζεται με το κοινό συμφέρον και να υπάγεται στον απώτερο κοινωνικό στόχο).

Η αριστοτελική άποψη που θέλει την πόλη ως την τελειότερη μορφή κοινωνίας επιβεβαιώνεται και από την πρώτη ημιπερίοδο του μεταφρασμένου αποσπάσματος («Ἡ κοινωνική οντότητα... αὐτάρκεια»), η οποία αποκαλύπτει την εξέλιξη της κοινωνικής συμβίωσης σε συνδυασμό με την ικανοποίηση διαφορετικών κάθε φορά αναγκών. Έτσι, λοιπόν, ο «οἶκος» είναι η πρώτη κοινωνική ομαδοποίηση που δημιουργείται από φυσική ανάγκη, αφού ο άνθρωπος, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, μόνος του δεν μπορεί να υπάρξει. Το «ἄρρεν» και το «θηλυ» ενώνονται σε ζευγάρι, γεννούν παιδιά και αποκτούν δούλους, ικανοποιώντας το ένστικτο της αναπαραγωγής

και της αυτοσυντήρησης (στόχος η διαίωσις του είδους και η ικανοποίηση καθημερινών βιοτικών αναγκών). Η συνένωση πολλών «οίκων» δημιουργούν την «κώμη», που χαρακτηρίζεται από πολυμορφότερο καταμερισμό της εργασίας και επαρκέστερη προστασία των μελών της. Η «κώμη» καλύπτει εφήμερες βιοτικές ανάγκες και άλλες υψηλότερες-πνευματικές (π.χ. η ανάγκη για λατρεία του θείου ή για απόδοση της δικαιοσύνης). Η συνένωση «κωμών» δημιουργεί την «πόλιν». Είναι ο υψηλότερος τύπος κοινωνίας, αφού ικανοποιεί ηθικές ανάγκες (σκοπός της όχι μόνο «τό ζῆν» αλλά και «τό εὖ ζῆν»). Είναι, δηλαδή, μία «κοινωνική οντότητα τέλεια», γιατί εντοπίζεται στο υστερότερο εξελικτικό στάδιο των πρώτων ανθρωπίνων κοινωνιών («οἶκου» και «κώμης»). Μέσα στην λέξη «τέλεια» ο αρχαίος Έλληνας άκουγε καθαρά τη λέξη «τέλος», μία λέξη που δήλωνε το σκοπό για τον οποίο είναι πλασμένο το καθετί, τον προορισμό του. Είναι φανερό ότι με αυτή τη σημασία η λέξη δε δήλωνε ότι η δική μας λέξη τέλος- ίσα-ίσα δήλωνε τη στιγμή της τελείωσης, της ακμής, της ολοκλήρωσης. Στη συγκεκριμένη λοιπόν περίπτωση του κειμένου μας το επίθετο «τέλεια» λέγεται σε σχέση με την ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου που παρακολουθούμε («οἶκος»-«κώμη»-«πόλις»): με το νόημα αυτό η στιγμή της ολοκλήρωσης δηλώνει και το τέλος της εξέλιξης (η οποία όμως δεν οδηγεί σε μια τελική φθορά, αλλά σε μια τελική ολοκλήρωση).

Η έννοια της τελείωσης, της ολοκλήρωσης, φαίνεται και παρακάτω όπου ο Αριστοτέλης αναφέρεται στη φύση ως τη μορφή που θα αποκτήσει κάθε πράγμα, όταν τερματίζοντας την εξελικτική του πορεία, θα ολοκληρωθεί («αυτό που λέμε φύση... εξελικτική του πορεία;»). Αφού, λοιπόν, η φύση είναι ολοκλήρωση και η πόλη είναι η ολοκλήρωση των πρώτων κοινωνικών μορφωμάτων («οἶκου» και «κώμης») εξάγεται το συμπέρασμα ότι η πόλη υπάρχει «εκ φύσεως». Εξάλλου, συνεχίζει ο Αριστοτέλης, οι πρώτες κοινωνίες είναι φυσικές υπάρξεις, η πόλη είναι η ολοκλήρωσή τους, άρα η πόλη υπάρχει «εκ φύσεως» (ο συλλογισμός αυτός δεν είναι ισχυρός, γιατί η 1^η προκειμένη στο αρχαίο κείμενο είναι υποθετική: «εἴπερ αἱ πρώται κοινωνίαι φύσει εἰσίν»).

Βέβαια, όταν ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η πόλη είναι φυσική, δεν εννοεί ότι αναπτύσσεται χωρίς την παρέμβαση της ανθρώπινης βούλησης και πράξης. Υπάρχουν, δηλαδή, και εξωτερικοί λόγοι που συντείνουν στη γένεση της πόλης, έτσι ώστε αυτή να παίρνει και τη μορφή μιας κοινής συμφωνίας μεταξύ των μελών της: η επιδίωξη του κοινού συμφέροντος, η ανάγκη αλληλεγγύης, η ικανοποίηση της ευδαιμονίας. Η βούληση, λοιπόν, και οι ανθρωπίνες πράξεις μαζί με τη σύμφυτη στον άνθρωπο ροπή οικοδομούν την πόλη.

B4. Σχολικό βιβλίο, Εισαγωγή, σελ.178-179: «Επειδή διαβάζοντας... έξω από την πόλιν».

B5. ενόραση: ὄραμεν

σύσταση: συνεστηκυῖαν, συνεστώτων

κατάσχεση: περιέχουσα, μετέχοντες ὑπέχειν

σύγκλητος: καλουμένη, καλεῖν

κειμήλιο: συγκειμένων

σκοπίμος: σκεπτέων

άρχοντας: ὀλιγαρχία, ἀρχῆς

ἀφαντος: φανερόν

ρητό: λέγομεν, εἰπεῖν

ἀφιξη: ἱκανόν

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Καταγγέλλεται, λοιπόν, από κάποιους μετοίκους και υπηρέτες όχι κάτι σχετικό με τις Ερμαϊκές στήλες, αλλά άλλοι ακρωτηριασμοί αγαλμάτων που είχαν συμβεί στο παρελθόν από νεαρότερους (άνδρες) πάνω στη διασκέδαση και την οινοποσία, και ταυτόχρονα (καταγγέλλεται) ότι τα Ελευσίνια Μυστήρια τελούνται στα σπίτια με σκοπό την προσβολή (των θεών)· για (τα αδικήματα) αυτά κατηγορούσαν και τον Αλκιβιάδη. Και αυτά υιοθετώντας αυτοί που κατ' εξοχήν δυσανασχετούσαν με τον Αλκιβιάδη, επειδή τους ήταν εμπόδιο στο να έχουν πλήρη έλεγχο της δημοκρατικής μερίδας και επειδή έκριναν ότι, αν τον εξορίσουν, είναι δυνατόν να καταλάβουν ηγετική θέση, τα μεγαλοποιούσαν και διεκήρυτταν ότι και οι ιερές μυστικές τελετές και ο ακρωτηριασμός των Ερμαϊκών στηλών έγινε με σκοπό την κατάλυση της δημοκρατίας και τίποτε απ' αυτά δεν επιτελέστηκε χωρίς τη συμμετοχή εκείνου (του Αλκιβιάδη), προβάλλοντας ως απόδειξη τη γενικότερη αντιδημοκρατική και έκνομη συμπεριφορά του στις δραστηριότητές του.

Γ2. τινων → τινά

ὔβρει → ὕβριν

ὄντι → οὐσι(ν)

μάλιστα → μάλα

ἐπητιῶντο → ἐπαιτιῶ

ὑπολαμβάνοντες → ὑποληφθεῖσι(ν)

ἐξελάσειαν → ἐξελῶεν

ἐβῶν → βοᾶν

εἶη → ἔσται

ἐπράχθη → πεπράχθω

Γ3. α)

περί τῶν Ἑρμῶν: εμπρόθετος προσδιορισμός της αναφοράς που εξαρτάται από το ρ. *μηνύεται*.

ὑπό νεωτέρων: ποιητικό αίτιο που εξαρτάται από την παθητική μετοχή *γεγεννημένοι*.

τὰ μυστήρια: υποκείμενο του ρ. *ποιεῖται*, αττική σύνταξη.

τόν Αλκιβιάδην: άμεσο αντικείμενο του ρ. *ἐπητιῶντο*.

δήμου: γεν. αντικειμενική από το ουσιαστικό *καταλύσει*.

αὐτοῦ: γεν. υποκειμενική από το ουσιαστικό *παρανομίαν*.

β) • πρόκειται για έναν εξαρτημένο υποθετικό λόγο με υπόθεση την υποθετική πρόταση εἰ αὐτόν ἐξελάσειαν και απόδοση το δυνητικό απαρέμφατο ἄν εἶναι (που εξαρτάται από τη μετοχή νομίσαντες)

• Ανεξάρτητος ο υποθετικός λόγος θα έχει την ακόλουθη μορφή:

Υποθ. εἰ ἐξελάσειαν

Απόδ. ἄν εἶσαν/εἶεν.

• Έχουμε, επομένως: υπόθεση με *εἰ* + ευκτική και απόδοση με δυνητική ευκτική. Ο υποθετικός, δηλαδή, λόγος δηλώνει την **απλή σκέψη του λέγοντος**.